

הצלע השלישית – השלכות האימוץ על חיי ההורים המולידים ודרכי ההתערבות עימם סקירת ספרות

ברכי בן סימון יואה שורק

עריכת לשון: רונית בן-נון
עיצוב גרפי: אפרת ספיקר

מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל

ת"ד 3886 ירושלים 9103702

טלפון: 02-6557400

brook@jdc.org | brookdale.jdc.org.il

ירושלים | אלול תשע"ט | ספטמבר 2019

עוד פרסומים של המכון בנושא

ניג'ם אכטילאת, פ', ו שורק, י'. (2019). רציפות בין אומנה לאימוץ: עקרונות הפרקטיקה הטובה ביותר לפי הספרות. ירושלים: משרד הרווחה והשירותים החברתיים בשיתוף מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל.

ריבקין, ד', ובאומגולד, ש'. (2001). מעקב אחר ילדים גדולים שנמסרו לאימוץ. ירושלים: משרד הרווחה והשירותים החברתיים בשיתוף מאירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל.

שורק, י', וניג'ם אכטילאת, פ'. (2019). אימוץ פתוח: עקרונות הפרקטיקה הטובה ביותר לפי הספרות. ירושלים: משרד הרווחה והשירותים החברתיים בשיתוף מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל.

שורק, י', וניג'ם אכטילאת, פ'. (2012) - א'. מסמך רקע לתכנית "מאימוץ ילדים לקהילת האימוץ". ירושלים: משרד הרווחה והשירותים החברתיים בשיתוף עמותת אשלים ומאירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל.

שורק, י', וניג'ם אכטילאת, פ'. (2012) - ב'. "מאימוץ ילדים לקהילת האימוץ" חקר מקרים: אימוץ עם קשר ואימוץ על ידי משפחות אומנות. ירושלים: משרד הרווחה והשירותים החברתיים בשיתוף עמותת אשלים ומאירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל.

את הפרסומים אפשר להוריד ללא תשלום מאתר המכון: brookdale.jdc.org.il

תקציר

רקע

סקירה זו נכתבה כחלק מתהליך של ייעוץ שוטף שמספק צוות המחקר במכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל לעמותת "משפחתא - קהילת האימוץ של ישראל" למאמצים, למאומצים, להורים מולידים ולאנשי מקצוע, ובהקשר של ייעוץ בנוגע להקמת שירותי תמיכה לאימהות מולידות שילדיהן נמסרו לאימוץ לפני שנים רבות.

מטרה

הסקירה נכתבה במטרה לסייע לאנשי המקצוע בעמותה בעיצוב יעיל של שירותי תמיכה ייחודי זה. הסקירה תוכל לשמש גם קובעי מדיניות וארגוני מגזר שלישי נוספים בעיצוב שירותי תמיכה להורים מולידים, והיא תוכל לשמש גם הורים מולידים, הורים מאמצים, מאומצים וכל מי שבא במגע עם שלוש צלעות האימוץ.

שיטה

הסקירה מבוססת על מחקרים שנערכו, בעיקר בשנים האחרונות, על התנסויותיהם של ההורים המולידים, על דרכי התמודדותם עם האימוץ ועל שירותי התמיכה הקיימים והמומלצים עבורם. הסקירה דנה בראש ובראשונה בהורים המולידים, אך מתייחסת גם לצורכיהם של קרובי משפחה אחרים, כשיש ממצאים על כך.

ממצאים

השלכות האימוץ על ההורים המולידים עשויות להיות קשות מאוד ולהימשך זמן רב, לעיתים חיים שלמים. לרבים מהם יש היסטוריה ארוכה של קשיים רגשיים שמחמירים את השפעות האובדן, מפחיתים את יכולתם להתמודד עם האובדן ומקשים על גיוסם לקבלת תמיכה.

ההשלכות ארוכות הטווח של הוצאת ילד מן הבית מחייבות מודעות של אנשי המקצוע העובדים עם משפחות אלה לרגשות האבל והאובדן ולמצוקה הקשה שחווים בני המשפחה המולידה. ספקי השירות צריכים לתת דעתם על הסוגיות הקשורות באימוץ ולהציע תמיכה לכל אורך התהליך, החל ברגע הוצאת הילד מן הבית, עבור בתקופת הליך האימוץ וכלה בתקופה שלאחר האימוץ. התערבות מסוג זה צריכה להתמקד ברגשות ההורים ובסוגיות המאפיינות אימוץ ולשלב סוגי התערבויות שונים, כמו סגור משפטי במימון המדינה, קבוצות תמיכה וטיפול בטראומה.

עוד עולה מן הסקירה כי רצוי לספק הכשרה מתאימה לאנשי המקצוע שפוגשים את ההורים המולידים. הכשרה זו תאפשר להם להציע התערבויות וייעוץ מותאמים יותר, והיא תסייע להם לפתח גישה סובלנית, מכילה ומעצימה שתקל על ההורים המולידים לקבל עזרה מהם.

ביצוע עבודה זו בהקשר לפעילות המכון בנושא התמיכה בהורים מולידים

בשנים האחרונות מופנים יותר ויותר מאמצים לתמיכה בהורים המתקשים בגידול ילדיהם ומתאפיינים בתפקוד הורי לקוי. עד לפני שנים אחדות ההתמקדות של השירותים החברתיים הייתה בהגנה על ילדים בסיכון ובסכנה, ובשילובם בסידורים חוץ-ביתיים לאורך ילדותם, כמעט ללא השקעה בשיקום ההורים המולידים או בתמיכה בהם. כיום, מופנים יותר ויותר מאמצים בכיוונים של שיקום ותמיכה בהורים המולידים. זאת, בין השאר, כדי לפעול ליישום טוב יותר של מדיניות הבית הקבוע¹ (ראו נבות, שורק, סבו-לאל ובן רבי, 2017) ומתוך תפיסה שיש לנקוט בפרקטיקה של "עבודה סוציאלית מודעת עוני", שהיא שונה מדרכי העבודה המקובלות במחלקות לשירותים חברתיים (ראו Krumer-Nevo, 2015).

מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל מלווה את התפתחות גישה זו במערכת השירותים. מאז 2016 מבצע המכון הערכות מעצבות לשתי תוכניות ניסיוניות, העתידות להיות מיושמות כמדיניות ארצית, ובהן מושם דגש על שיקום ההורים המולידים, בין השאר כדי למצות את הניסיונות לשילובם מחדש של הילדים בבית הוריהם (התוכניות 'משפחה מיטיבה וקבועה' עבור ילדים בגיל הרך ו'משפחה בשביל הצמיחה' עבור ילדים בגיל בית ספר יסודי)². נוסף לכך, בשנים האחרונות מופנים יותר ויותר מאמצים של שירותי הרווחה גם לתמיכה בהורים מולידים שילדיהם נמסרו לאימוץ. הדבר נובע, בין השאר, מן העלייה בשימוש במודל של אימוץ עם קשר בישראל, הכולל גם מפגשים עם פיקוח והשגחה בין הילדים להוריהם המולידים, כמה פעמים בשנה³.

מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל מלווה את התפתחותו של מודל חדשני זה במגוון עבודות שנערכו בעשור האחרון (ראו שורק וניג'ם-אכתילאת, 2012א'; שורק וניג'ם-אכתילאת, 2012ב'; שורק, ניג'ם-אכתילאת וסגל, 2016; שורק וניג'ם-אכתילאת, 2019), ועתיד לערוך מחקר המשך על המודל בשנת 2020, שיהווה מחקר אורך ביחס לאותם מקרים שנחקרו במחקר משנת 2012. סדרת עבודות זו נערכת, בין היתר, כדי לסייע ביישום המלצות ועדת גרוס לבחינת חוק האימוץ התשמ"א - 1981⁴ לחזק את מגמת הפתיחות באימוץ ולגבש נהלים ודרכי עבודה ליישום מיטבי של המודל. בסדרת עבודות זו באה לידי ביטוי גם התפתחות ההכרה בחשיבות התמיכה בצלע השלישית והשקופה ביותר במשולש האימוץ - הצלע של ההורים המולידים.

1 מדיניות הבית הקבוע דוגלת בשילובם של ילדים בסיכון במשפחה מיטיבה וקבועה על פני שהותם בסידורים חוץ-ביתיים לאורך ילדותם והתבגרותם, כשהם עם עורף משפחתי דל או ללא עורף משפחתי. על פי מדיניות משרד הרווחה, יש עדיפות לחיזוק התפקוד ההורי לרמה המאפשרת את הישגות הילדים בביתם או את חזרתם הביתה מסידורים חוץ-ביתיים. אם הדבר לא מתאפשר, מדיניות משרד הרווחה דוגלת בזכותו של כל ילד למשפחה קבועה באמצעות אימוצו (ראו תע"ס 8.17.2004; שורק וניג'ם-אכתילאת, 2012א').

2 במסגרת מחקרים אלה בוצעה על ידי המכון גם סקירת ספרות על הפרקטיקה המיטבית לשיקום ההורים המתאפיינים בתפקוד הורי לקוי: לצורך שימור התא המשפחתי או לצורך איחוד מחדש של ילדים בסידורים חוץ-ביתיים עם הוריהם (ראו שורק וסבו-לאל, 2017).

3 משנת 2016 ואילך הוכפל שיעור האימוצים הפתוחים שאושר על ידי בית המשפט מתוך כלל האימוצים שאושרו, והוא עומד על כ-30% מכלל האימוצים. מתוך הפרק על "ילדים מאומצים ומשפחות מאמצות" - סקירת השירותים החברתיים, סיכום עשור - לקראת פרסום.

4 ראו דוח הוועדה לבחינת חוק אימוץ ילדים התשמ"א - 1981 והליכי אימוץ ילדים בישראל בראשות כב' השופט (בדימוס) יהושע גרוס, המוגש לשרת המשפטים, הגב' איילת שקד ולשר העבודה והרווחה, מר חיים כץ. חשון, התשע"ז. נובמבר 2016.

סקירת הספרות הנוכחית, אינה מהווה חלק ישיר מסדרת העבודות שתוארה לעיל, אך היא משלימה אותה ותורמת להעמקת גוף הידע שנצבר בנושא תמיכה בהורים מולידים. הסקירה נכתבה כחלק מתהליך של ייעוץ שוטף שמספק צוות המחקר במכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל לעמותת "משפחתא - קהילת האימוץ של ישראל" למאמצים, למאומצים להורים מולידים ולאנשי מקצוע, ובהקשר של ייעוץ בנוגע להקמת קבוצת תמיכה לאימהות מולידות שילדיהן נמסרו לאימוץ לפני שנים רבות. הסקירה נכתבה כדי לסייע לאנשי המקצוע בעמותה בעיצוב יעיל של שירות ייחודי זה. היא תוכל לשמש גם קובעי מדיניות וארגוני מגזר שלישי נוספים בעיצוב שירותי תמיכה להורים מולידים וכן לשמש גם את ההורים המולידים עצמם, את ההורים המאמצים, את המאומצים ואת כל מי שבא במגע עם שלוש צלעות האימוץ.

תוכן העניינים

1	מבוא
2	1. סיפורם של ההורים המולידים: נרטיבים, זהות עצמית ודרכי התמודדות
5	2. תפיסה עצמית ודרכי התמודדות עם הרגשות שהאימוץ מעורר
7	3. השפעת הקשר עם הילד על תפיסת האימוץ ועל ההתמודדות עימו
10	4. דרכי התערבות עם ההורים המולידים
14	5. סוגי התמיכה המומלצים בספרות המחקר
18	6. סיכום
21	מקורות